

بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب مشاغل کشاورزی مطالعه موردی: شهرستان گنبدکاووس

سارا مخت - کارشناس ارشد توسعه روستایی، دانشگاه تهران
اصغر باقری - دانشیار دانشگاه محقق اردبیلی
فاطمه شفیع* - استادیار دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری
حسین شعبانعلی فمی - دانشیار دانشگاه تهران

دریافت مقاله: ۱۳۹۲/۷/۴ پذیرش نهایی: ۱۳۹۳/۴/۲۵

چکیده

بخش کشاورزی از مهم‌ترین بخش‌های اقتصادی کشور به‌شمار می‌آید و در برنامه‌های توسعه اقتصادی و فرهنگی، محور و پیش‌شرط توسعه است. از آنجاکه مشاغل کشاورزی به‌طور عمده در اختیار روستاییان قرار دارند، نیروی انسانی - به‌ویژه نیروی‌های جوان روستایی - را می‌توان از عوامل مهم توسعه کشاورزی قلمداد کرد. هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب مشاغل کشاورزی است. این تحقیق به‌روش پیمایشی انجام شد و جامعه آماری آن جوانان روستایی ۲۴-۱۵ ساله شهرستان گنبدکاووس بودند. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه را گروهی از استادان و متخصصان تأیید کردند. برای دستیابی به پایایی ابزار پژوهش، آزمون مقدماتی انجام گرفت و ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه بین ۰/۷۲ و ۰/۹۰ به‌دست آمد. براساس یافته‌های تحقیق، میزان علاقه جوانان روستایی به سکونت در روستا در سطح زیاد و خیلی زیاد است. آزمون همبستگی نشان داد که بین سابقه کشاورزی والدین، تملک زمین آبی، علاقه به شغل کشاورزی، و ویژگی‌های کارآفرینانه با میزان انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب حرفه‌های کشاورزی، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. نتایج آزمون مقایسه‌ای حاکی از وجود اختلاف معناداری بین میزان انگیزه دو گروه از جوانان (شاغل و بیکار، افراد دارای مهارت کاری معین و فاقد مهارت کاری و نیز افراد دارای تمایل به راه‌اندازی کسب‌وکار در حرفه کشاورزی و کسانی که راغب به راه‌اندازی این‌گونه کسب‌وکارها نیستند) با برخی از ویژگی‌های حرفه‌ای بود. نتیجه تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام نشان داد که متغیرهای عمل‌گرایی، چالش‌طلبی و تحمل ابهام از مهم‌ترین تبیین‌کننده‌های تغییرات متغیر وابسته‌اند.

کلیدواژه‌ها: انگیزه، جوانان روستایی، مشاغل کشاورزی، توسعه روستایی، گنبدکاووس.

مقدمه

با توجه به اینکه بخش عظیمی از جمعیت کشورهای جهان سوم در روستاها زندگی می‌کنند، اهمیت توسعه روستایی و نقش حیاتی آن در توسعه و پیشبرد این کشورها بر هیچ‌کس پوشیده نیست و کارشناسان و دست‌اندرکاران، تحقق این توسعه را پیش از هر چیز در گرو توسعه منابع انسانی می‌دانند (دانش‌مهر و احمدرش، ۱۳۸۸). هدف‌های اصلی توسعه روستایی را می‌توان چنین برشمرد: ۱. بهبود زندگی اقتصادی و اجتماعی روستاییان و فقرزدایی؛ ۲. بهبود بهره‌وری، افزایش اشتغال، تأمین حداقل غذا، مسکن و بهداشت؛ ۳. افزایش تولید، کاهش بیکاری، توزیع متناسب درآمد، و عدالت اجتماعی در اکثر کشورها، به‌ویژه کشورهای جهان سوم و در حال توسعه که کشور ما نیز در زمره آنهاست (هاشمی و همکاران، ۱۳۹۰). بررسی کارکرد بخش‌های اقتصادی ایران، موقعیت مناسب و استثنایی بخش کشاورزی را در اقتصاد ایران نشان می‌دهد، زیرا خوراک از مهم‌ترین نیازهای جمعیت به‌شمار می‌آید و در پرتو تغذیه کافی و لازم، جمعیت به توان کاری و فکری بهتری می‌رسد و با قدرت بیشتری به کار و تلاش خواهد پرداخت. عامل دیگری که توجه به تولید محصولات کشاورزی را الزامی می‌کند، افزایش مصرف محصولات کشاورزی بر اثر رشد جمعیت، بهبود وضعیت درآمد و بالارفتن مصرف سرانه افراد است (شاه‌آبادی، ۱۳۸۸، ۱۲۶).

بخش کشاورزی حدود ۲۲ درصد از کل اشتغال، ۱۱/۴ درصد تولید ناخالص ملی، و یک‌چهارم صادرات غیرنفتی را تأمین می‌کند (موحدیان عطار، ۱۳۸۶). با توجه به اینکه نیروی انسانی از عوامل مهم و تأثیرگذار در توسعه کشاورزی است و جوانان اکثریت جمعیت و نیروی کار جامعه روستایی را تشکیل می‌دهند، لزوم توجه به نیازهای قشر جوان روستایی و هدایت آنها در افزایش توانایی‌ها و مهارت‌های فنی و اجتماعی از ضروریات جامعه امروز است (شهبازی، ۱۳۸۴، ۵۵۱). جوانان دارای امیال و آرزوهایی نظیر شغل، درآمد، منزلت و برتری، موقعیت اجتماعی یا نوع خاصی از زندگی هستند. عامل جلب توجه جوانان به روستا و حرفه کشاورزی، شناسایی این امیال و آرزوها و سعی در فراهم کردن امکان دستیابی آنها به اهدافشان است.

موفقیت سیاست توسعه اجتماعی کشور نیز در گرو جذب و نگهداری جوانان روستایی در روستا و اشتغال به کشاورزی است. از این رو، تشخیص نیازمندی‌های جوانان روستایی به باید بخش مهم و جدایی‌ناپذیر برنامه‌ریزی‌های توسعه اجتماعی تبدیل شود (Beauford, 1989, 1).

مطالعات اخیر در کشورهای در حال توسعه نشان می‌دهند که عوامل متعددی بر ایجاد انگیزه برای اشتغال جوانان روستایی در فعالیت‌های کشاورزی تأثیر گذارند. بر اساس این مطالعات، افزایش انگیزه جوانان روستایی بستگی به سطح تجربه آنان در زمینه کشاورزی، میزان تحصیلات، نگرش به آینده شغلی، درآمد کافی، وجود امکانات لازم در روستا، توجه سیاست‌گذاران و دولتمردان به کشاورزی و مواردی از این دست دارد. در صورت مهیا بودن عوامل مذکور در روستاها، انگیزه جوانان روستایی برای ورود به شغل کشاورزی به شدت افزایش می‌یابد، و در صورتی که فراهم کردن این عوامل برای جوانان در مناطق روستایی از سوی دولتمردان نادیده انگاشته شود، این انگیزه رو به افول می‌نهد.

بیشتر صاحب‌نظران توسعه روستایی، عمده‌ترین دلایل مشکلات روستایی را پایین بودن نرخ بهره‌وری، کمبود سرمایه و منابع مالی، بیکاری، و اشتغال ناقص می‌دانند (هاشمی و دیگران، ۱۳۹۰). این عوامل بر دیدگاه‌های بیشتر جوانان روستایی در زمینه انتخاب حرفه‌های کشاورزی بسیار اثرگذار است. روستاییان - به ویژه جوانان - در زمینه نقاط ضعف اشتغال کشاورزی در روستاها موارد گوناگونی از جمله پیگیری‌های طولانی‌مدت برای دریافت تسهیلات ناچیز بانکی، بی‌اطلاعی از واگذاری طرح‌های اشتغال‌زای کشاورزی، و مرادده ناچیز مسئولان با کشاورزان را مطرح کرده‌اند. به منظور برنامه‌ریزی برای کاهش مشکلات و رفع نقاط ضعف اشتغال کشاورزی در روستاها باید ابتدا از نیازها و علائق جوانان روستایی - به عنوان نیروی کار فعال جامعه روستایی - آگاهی یافت و سپس در برنامه‌ریزی‌های توسعه روستایی نیازها و انتظارات آنها را در نظر گرفت.

امروزه جامعه ایران از یک سو با مسئله انبوه جمعیت در سن فعالیت روبه‌روست و از سوی دیگر با کاهش روزافزون شمار شاغلان در بخش کشاورزی به دلیل رشد صنعت و خدمات. اکنون

موضوع اصلی در توسعه کشور این است که چگونه قشر جوان روستایی توانمند شود، به فعالیت‌های کشاورزی روی آورد و در فرایند توسعه اقتصادی تأثیرگذار باشد. اینها پرسش‌های اساسی‌ای هستند که پیش روی دولتمردان کشور قرار دارند.

با توجه به موارد اشاره شده و اهمیت و جایگاه بخش روستایی در توسعه کشور و از آنجاکه بخش وسیعی از جمعیت کشور در روستاها سکونت دارند، در پژوهش حاضر عوامل مؤثر بر انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب حرفه‌های کشاورزی در شهرستان گنبدکاووس بررسی شده‌اند. اهمیت و ضرورت مطالعه مذکور را می‌توان در عوامل مختلفی از جمله موارد زیر جست‌وجو کرد:

۱. وجود بخش کشاورزی فعال و گسترده که عاملی برای توسعه کشاورزی در روستاهای منطقه است؛ و

۲. وجود نیروی کار جوان و تحصیل کرده روستایی که توانمندسازی آنها مزیت بالقوه‌ای برای رشد اقتصادی منطقه در سال‌های آتی به‌شمار می‌آید.

در این نوشتار، به‌منظور دستیابی به هدف کلی تحقیق، اهداف اختصاصی زیر دنبال می‌شوند:

- تعیین ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای جوانان روستایی منطقه مورد مطالعه؛
- سنجش میزان انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب مشاغل کشاورزی؛
- تعیین مشکلات، محاسن و معایب اشتغال در بخش کشاورزی در روستاها از دیدگاه جوانان روستایی؛ و
- تعیین وجود اختلاف معنادار بین انگیزه به اشتغال کشاورزی جوانان روستایی دارای ویژگی‌های حرفه‌ای متفاوت.

مروری بر مطالعات پیشین

میزان زمین زراعی و سطح تجربه جوانان در حرفه کشاورزی از مواردی هستند که می‌توانند نقش مؤثری در ایجاد انگیزه برای اشتغال جوانان روستایی در فعالیت‌های کشاورزی داشته

باشند (اسکندری و دین‌پناه، ۱۳۸۵). آشنایی با مراکز و مؤسسات کشاورزی، سطح تحصیلات، نگرش، و سن جوانان روستایی ارتباط معناداری با میزان انگیزه آنان برای اشتغال به حرفه کشاورزی دارد. افزون بر موارد مذکور، عواملی از قبیل مهیا بودن فرصت‌های شغلی در روستا نیز می‌تواند در تقویت انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب مشاغل کشاورزی تأثیرگذار باشد. پورسینا و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعات خود به نتایجی که در اینجا مطرح شد، دست یافتند. عواملی همچون میزان رضایت از زندگی، جنسیت، سطح تحصیلات، استفاده از رسانه‌های جمعی، و شرایط اقلیمی تأثیر مستقیمی بر ارزش‌های خانوادگی جوانان روستایی دارند؛ و ارتباط با مراکز شهری، قابلیت دسترسی روستا، وضعیت تأهل، سن، و وضعیت اقتصادی، غیرمستقیم بر ارزش‌های خانوادگی تأثیر می‌گذارند (شهابی، ۱۳۸۵).

تالبرت و بالشوید در پژوهشی در مورد «علل پیوستن دانش‌آموزان به سازمان کشاورزان آینده و انجام فعالیت‌های کشاورزی» دریافتند افرادی تمایل زیاد به انجام این کار دارند که والدین‌شان قبلاً عضو این سازمان بوده‌اند (Talbert & Balschweid, 2004, 29).

اصلاحات اقتصادی در مناطق روستایی چین فرصت‌هایی را برای تنوع‌بخشی به فعالیت‌های داخل و خارج از مزرعه به ارمغان آورده و مشارکت در این فعالیت‌ها، درآمد خانواده‌های روستایی را آشکارا افزایش داده است. دیمورگر و همکاران با تحلیل عواملی که خانواده‌های روستایی و اشخاص را به سمت انتخاب‌های متنوع درآمدی سوق می‌داد، نشان دادند که تصمیم‌گیری برای مهاجرت در سطح خانوارها بستگی به ترکیب و اندازه خانوارها دارد (Demurger et al., 2010, 32). خانوارهایی که شرایط بهتری دارند، فعالیت‌های خارج از مزرعه را به شدت طرد می‌کنند. در سطح فردی نیز دسترسی به فعالیت‌های خارج از مزرعه بستگی به سن و جنسیت دارد و عمدتاً مردهای جوان به آن روی می‌آورند. روابط روستایی نیز مشارکت در فعالیت‌های خارج از مزرعه را تحت تأثیر قرار می‌دهند. مارجا ترل و همکاران در تحقیقات خود با تمرکز بر مکان‌های محوری متعلق به جوانان و تجربه‌هایی که به آنان حس تعلق به مکان‌های محلی را می‌دهند، در شناسایی روابط بین چارچوب روزمره و تغییرات وسیع مؤثر بر

زندگی جوانان نشان دادند که مکان‌های اصلی و تجربه جوانان می‌توانند مشوقی برای عکس‌العمل جوانان به تغییرات جهانی باشد (Trell et al., 2012, 139). نتایج مطالعات اتکین نشان داد که شناسایی کسب‌وکار، استراتژی مهمی برای جوانان به منظور رسیدن به اشتغال و زندگی مستقل است (Aitken, 2006, 1). وی به شناسایی موانع محسوس و نامحسوس پرداخت و نمونه‌های مثبتی از راه‌اندازی کسب‌وکار افراد جوان، بدون ریسک سرمایه‌مالی، شبکه‌های حمایتی رسمی و غیررسمی و با دسترسی کم به مکانی برای کسب‌وکار را مطرح کرد.

به‌دنبال راه‌اندازی برنامه‌های کارآموزی جوانان در کشاورزی (YAPA) برای جوانان ۱۷ تا ۲۵ساله، با هدف فراهم کردن فرصتی برای افراد جوان در بخش کشاورزی، وبستر و همکاران چالش‌ها و موفقیت‌های این برنامه را ارزیابی کردند و نشان دادند که بیشتر کارآموزان نگرش مثبتی به کشاورزی داشتند (Webster et al., 2008, 500). شرکت آنها در برنامه به‌دلیل باور قوی به آینده کشاورزی بود و کاستی‌های موجود در ساختار کلی برنامه نیاز به تأمین مالی و حمایت بیشتری از سوی دولت دارد. آقاسی‌زاده (۱۳۷۵) در مطالعه خود نشان داد که علل عدم گرایش جوانان به کشاورزی، سختی کار کشاورزی، آینده شغلی نامناسب، پایین بودن درآمد، نبود امکانات لازم برای کشاورزی، نبود امکانات در روستا، بی‌توجهی سیاست‌گذاران و دولت به کشاورزی و علاقه‌نداشتن جوانان به کشاورزی بود. رادهاکریشنا و اینگرام (۲۰۰۵) بر این باورند که در جامعه روستایی زمینه‌های لازم برای بهبود توانایی‌های رهبری محلی، توسعه ارتباطات، گسترش توانایی‌های لازم برای حل مشکلات و توسعه فعالیت‌های حرفه‌ای برای جوانان باید فراهم شود.

جوانان مطالعه‌شده در تحقیق مالوری و سومر، معتقد بودند که در شغل کشاورزی، ثبات و امنیت وجود ندارد و امکان کسب درآمد زیاد مهیا نیست اما امکان خدمت به جامعه وجود دارد (Mallory and Sommer, 1986, 15). در این مطالعه، جوانانی که شغل پدرشان کشاورزی بود، بیش از دیگران به انتخاب شغل کشاورزی در آینده علاقه داشتند. مالاتست عوامل بهبود زندگی در روستا را طبق اظهارات جوانان روستایی چنین اولویت‌بندی کرد: بهبود فرصت‌های

اشتغال، فراهم کردن فرصت‌های تجربه کاری، بهبود فرصت‌های آموزشی پس از دبیرستان، و بهبود فرصت‌هایی برای فعالیت‌های اجتماعی (Malatest, 2002, 1).

چارچوب مفهومی تحقیق انگیزش^۱

انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب حرفه‌های کشاورزی با توجه به تعدد عوامل اثرگذار بر آن متفاوت است و عوامل مذکور را می‌توان از مهم‌ترین مؤلفه‌های دخیل در افزایش یا کاهش این انگیزه دانست. مدیریت منابع انسانی انگیزش یکی از مفاهیم اساسی توسعه است. انگیزش به معنی جنبش و حرکت و در واقع حالتی درونی است که به رفتار انسان انرژی می‌بخشد، آن را فعال می‌سازد، به حرکت درمی‌آورد و به سوی اهداف هدایت می‌کند. انگیزش، رفتار جست‌وجو و تعقیب هدف و همچنین ارضای نیاز انسان است. انگیزش، مفهومی کلی است که نیروهای مشابهی مانند نیازها^۲، امیال^۳ و سائق‌ها^۴ را دربرمی‌گیرد (شعبانعلی‌فمی، ۱۳۸۸). در تحقیق حاضر، عوامل انگیزش که شاخصی ترکیبی متشکل از ۱۰ متغیر مرتبط با حرفه‌های کشاورزی را دربرمی‌گیرد، ارزیابی شد و تلاش شد تا تأثیر این متغیرها بر انگیزه جوانان روستایی بررسی شوند. انگیزش در دو سطح ایجاد می‌شود:

انگیزش درونی^۵: انگیزه‌هایی که از خود فرد سرچشمه می‌گیرند. این نوع انگیزه در صورت بروز در افراد می‌تواند سبب ادامه و استمرار آن عمل یا فعالیت شود.
انگیزش بیرونی^۶: انگیزه‌هایی که ناشی از مشوق‌های بیرونی‌اند، برای مثال اعطای اعتبارات از سوی دولت می‌تواند انگیزه‌ای برای آغاز فعالیت روستاییان باشد. از دیدگاه روان‌شناسان

1. Motivation
2. Needs
3. Desires
4. Drives
5. Intrinsic
6. Extrinsic

انگیزش درونی درمقایسه با بیرونی، رفتارهای باثبات‌تر و با دوام بیشتری را به‌دنبال دارد و نیروهای قوی‌تری را برای فعالیت ایجاد می‌کند (شعبانعلی فمی، ۱۳۸۸). در چارچوب مفهومی این تحقیق، به نظریات ویلسون و گالوپ^۱، و مک‌کله‌لند^۲، به‌ترتیب درباره عوامل ایجاد انگیزش در روستاییان و نیازهای اساسی انگیزشی، و نظریه راجرز درباره پایین‌بودن سطح آرزوها و تمایلات روستاییان، خانواده‌گرایی و وابستگی به قدرت دولت به‌منابه موانع اجتماعی و فرهنگی توسعه روستایی پرداخته شد.

به‌اعتقاد ویلسون و گالوپ، روستاییان و جوانان روستایی بیشتر از طریق عوامل انگیزشی‌ای که در ادامه می‌آیند، برانگیخته می‌شوند:

۱. میل به دارا بودن امنیت: مردم روستا نیاز به امنیت روحی، روان‌شناختی، اجتماعی و اقتصادی دارند. اگر آنها - به‌خصوص قشر جوان - قانع شوند که پذیرش شغل کشاورزی یا ایده‌های نوین تولید در این بخش به ایجاد اشتغال و افزایش درآمد می‌انجامد و به‌دنبال آن به امنیت نسبی دسترسی پیدا می‌کنند، آمادگی و انگیزه بیشتری برای این فعالیت می‌یابند.
 ۲. میل به کسب تجربه‌های جدید: روستاییان نیز همانند بسیاری از مردم دیگر جذب موقعیت‌ها، ایده‌ها و روش‌های جدید انجام کارها می‌شوند.
 ۳. میل به زندگی اجتماعی و فعالیت گروهی: روستاییان تمایل ندارند در گوشه عزلت و انزوا زندگی کنند، آنها نیاز به همکاری با دیگران دارند و احساس تعلق به دیگران در وجودشان قوی است.
 ۴. میل به شناخته‌شدن از سوی دیگران: اصولاً انسان‌ها دوست دارند مورد احترام دیگران قرار بگیرند و به‌عنوان فرد مهمی شناخته شوند. این نیاز انگیزه درونی در آنها ایجاد می‌کند که در تعاملات اجتماعی مشارکت فعالانه‌تری داشته باشند (شعبانعلی فمی، ۱۳۸۸).
- به‌نظر مک‌کله‌لند سه نوع نیاز اساسی انگیزشی وجود دارد:

1. Wilson & Gallup
2. Mc Clelland

۱. نیاز به قدرت (n/PWR)؛ ۲. نیاز به پیوندجویی (n/AFF^۱)؛ و ۳. نیاز به موفقیت و پیشرفت (n/Ach^۲).

از نظر وی روستاییان احساس نیاز به قدرت می‌کنند و مایل‌اند مورد احترام و دوستی دیگران قرار گیرند. آنان به دنبال کسب موفقیت بیشتر هستند، هدف‌های دشواری برای خود تعیین می‌کنند، نگرش واقع‌گرایانه به ریسک دارند، مسئولیت‌هایشان را به دیگران واگذار نمی‌کنند و از مشکلات راه ناراحت و آزرده نمی‌شوند (همان). بنابراین، نیاز به قدرت، پیوندجویی و موفقیت روستاییان می‌تواند از عوامل ایجاد انگیزه در جوانان روستایی برای گزینش مشاغل کشاورزی باشد.

راجرز با تأکید بر متغیرهای فردی و عناصر نظام‌های شخصیتی افراد، در قالب بحث «خرده‌فرهنگ دهقانی»، جنبه‌های مادی و غیرمادی زندگی روستاییان را که بین افراد جامعه مشترک‌اند، بررسی کرده است و در ادامه به چند مورد از آنها اشاره شده است.

توقع درمورد سطح زندگی: ۳ استاندارد زندگی^۴ میزان آرزوی فرد در برآوردن نیازهای اساسی خویش است. استاندارد زندگی نوعی آرزو و خواست است، درحالی‌که سطح زندگی واقعیت موجود است؛ و عدم تعادل بین اینها انگیزه‌ای برای دگرگونی به وجود می‌آورد. معمولاً جوانان روستایی از مقایسه وضعیت زندگی خود با شهرنشینان به کمبودهای زندگی‌شان پی می‌برند و این موضوع موجب نارضایتی میان آنها می‌شود. تماس جوانان روستایی با مراکز شهری از راه مسافرت یا قرارگرفتن در معرض وسایل ارتباط جمعی، منجر به ایجاد خواست‌ها و آرزوهای بالاتری می‌شود. بنابراین، هدف برنامه‌های دگرگونی اجتماعی منطقه‌ای و ملی باید بالابردن سطح زندگی مردم روستایی باشد (از کیا، ۱۳۸۷).

1. Affiliation
2. Achievement
3. Level of Living
4. Standard of Living

خانواده‌گرایی: معمولاً افراد خانواده از راه قیود و تعلقات سنتی به یکدیگر پیوند می‌خورند. جوانان روستایی نیز به‌عنوان جزئی از افراد خانواده دارای علایق اقتصادی مشترک هستند (همان).

وابستگی به قدرت دولت: معمولاً روستاییان معتقدند که بهبود و اصلاح جامعه روستایی در زمره کارهای دولت است، نه روستاییان. وابستگی به قدرت دولت اغلب سبب شده است که آنها تکیه بیشتری بر نظر دولت داشته باشند (همان). جوانان روستایی معمولاً به‌دلیل نداشتن پس‌انداز مالی (انگیزش درونی)، بی‌انگیزگی برای گزینش شغل کشاورزی را ناشی از عدم حمایت و پشتیبانی دولت (انگیزش بیرونی) در این زمینه برمی‌شمارند.

جوانان روستایی و رشد اقتصادی روستاها

بیشتر صاحب‌نظران توسعه روستایی، یکی از دلایل عمده مشکلات روستایی را پایین بودن نرخ بهره‌وری، کمبود سرمایه و منابع مالی، بیکاری، و اشتغال ناقص می‌دانند (شاه‌آبادی، ۱۳۸۸). با توجه به اینکه مهم‌ترین عامل در توسعه پایدار هر کشوری وجود منابع انسانی کارآمد و شایسته در آن کشور است (Bihis-Tolentino, 1996)، جوانان در سن فعالیت - که بخش عمده‌ای از جمعیت فعال روستاها را تشکیل می‌دهند - به‌عنوان بازوی کار می‌توانند در بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانواده‌های روستایی نقش مهمی ایفا کنند (شهبازی، ۱۳۸۴). زمانی که برنامه‌ریزان توسعه روستایی و کشاورزی کشورهای در حال توسعه، به این قشر جوان که سرمایه اصلی توسعه و سازندگی کشور قلمداد می‌شوند (قدیری، ۱۳۸۳) توجه کنند، تحول روستاها از وضعیت توسعه‌نیافته موجود به وضعیت مطلوب با توجه به توانایی‌های مادی و اقتصادی (Olujide, 2008) روستا و کشاورزی آن کشورها بسیار سریع صورت می‌گیرد.

جوانی دوره‌ای از زندگی است که در آن دستیابی به اشتغال مولد و کار مناسب یکی از چالش‌های اساسی اجتماعی، ملی و جهانی قلمداد می‌شود (ILO, 2008, 1). جوانی جمعیت کشور ما اکنون می‌تواند زمینه‌ساز رشد سریع عرضه نیروی کار در سال‌های آتی باشد. بنابراین،

مهیاکردن شرایط برای سوق دادن این نیروی فعال به بخش کشاورزی، علاوه بر ایجاد اشتغال برای بخشی از نیروی فعال و بیکار جامعه می‌تواند از عوامل مهم پایداری بخش کشاورزی و رشد اقتصادی روستاها باشد.

جوانان روستایی، گزینش مشاغل کشاورزی و توسعه اقتصاد روستایی

به دلیل بالا بودن نسبت نیروی کار به زمین و فصلی بودن مشاغل کشاورزی، معمولاً نوعی بیکاری پنهان در طول دوره فعالیت کشاورزی و نوعی بیکاری فصلی در روستاها وجود دارد. بنابراین ایجاد و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط^۱ (SMEs) در بخش اقتصادی مناطق روستایی - به ویژه بخش کشاورزی به علت ماهیت اشتغال زایی آن - می‌تواند برای گروهی از روستاییان نظیر دانش‌آموختگان و جوانان، اشتغال مولد و دائم و برای بیکاران فصلی، اشتغال موقت ایجاد کند. بسیاری از اقتصاددانان توسعه معتقدند که بخش خوداشتغالی قوی در اقتصاد، افزون بر آنکه منبع درآمد و اشتغالی برای ساکنان روستا به شمار می‌آید، نقش مهمی نیز در فرایند توسعه همه‌جانبه ایفا می‌کند (Mohapatra et al., 2007, 163). صاحب‌نظران توسعه روستایی معتقدند که «در راهبردهای توسعه روستایی باید به متنوع‌سازی اقتصاد روستایی توجه لازم شود»، بنابراین با توجه به ویژگی‌های شخصیتی گوناگون در جوانان روستایی می‌توان با شناسایی فرصت‌های مختلف در زمینه حرفه‌های کشاورزی و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط زمینه را برای اشتغال مولد این قشر فعال فراهم کرد و از این طریق به توسعه اقتصادی روستاها کمک کرد. متنوع‌سازی اقتصاد روستایی با القا از بیرون محقق نمی‌شود، مگر آنکه جوانان و کارآفرینان فرصت‌ها و منابع بالقوه و بالفعل را در محیط‌های روستایی شناسایی کنند و به اشتغال پایدار و به دنبال آن رشد اقتصادی در محیط‌های روستایی دست یابند (Bar-El & Felsenstein, 1990, 257). با توجه به نقش مهم جوانان در اقتصاد روستایی و

1. Small & Medium Enterprises

کشاورزی، این نسل که سرمایه اصلی توسعه و سازندگی کشور به شمار می‌آید، آن گونه که شایسته است مورد توجه برنامه‌ریزان توسعه روستایی و کشاورزی قرار نمی‌گیرد (قدیری، ۱۳۸۳). با توجه به آنچه در اینجا مطرح شد، شناسایی جوانان بانگیزه و تشویق آنها به گزینش حرفه‌های کشاورزی با واگذاری تسهیلات ویژه، باعث اشتغال بخش مهمی از نیروی کار فعال در مشاغل کشاورزی می‌شود و به دنبال آن رشد مستمر تولیدات و تأمین استقلال و امنیت غذایی در محیط‌های روستایی رخ می‌دهد، که این امر زمینه‌ساز پایداری و رشد اقتصادی روستاها در سال‌های آتی خواهد بود.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-همبستگی است. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه‌ای چندقسمتی شامل: سنجش انگیزه جوانان روستایی در مورد مشاغل کشاورزی، مشکلات روستاها در زمینه اشتغال کشاورزی، و بخش ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای آنهاست. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه را گروهی از متخصصان و استادان گروه مدیریت و توسعه کشاورزی تأیید کردند. برای به دست آوردن پایایی ابزار تحقیق، آلفای کرونباخ محاسبه شد. مقدار آلفا برای سنجش مقیاس انگیزه ۰/۷۲ و برای مقیاس مشکلات اشتغال در روستا ۰/۹۰ به دست آمد. تمامی محاسبات و تحلیل‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS_{ver.19} انجام شد.

پژوهش حاضر در نیمه دوم سال ۱۳۹۰ انجام گرفت. جامعه آماری پژوهش شامل همه جوانان روستایی ۲۴-۱۵ ساله شهرستان گنبدکاووس بود که هنگام تحقیق ۳۹۰۵۷ نفر بودند. برای انجام کار نمونه‌گیری ابتدا با مراجعه به فرمانداری، فایل جمعیتی کلیه روستاهای شهرستان دریافت و سپس تعداد روستاها از هر دهستان متناسب با جمعیت دهستان‌ها مشخص شد. برای تعیین حجم نمونه، از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب استفاده شد و تعداد جوانان هر روستا و دهستان و کل جامعه آماری براساس جمعیت آن مناطق مشخص شد. طبق فرمول کوکران، تعداد نمونه ۳۴۷ نفر به دست آمد. پس از آنکه روستاهای هر

دهستان مشخص شد، افراد برای جمع‌آوری اطلاعات و پاسخ به پرسشنامه‌ها به‌روش تصادفی، انتخاب شدند.

منطقه مورد مطالعه

شهرستان گنبدکاووس با وسعت ۵۰۷۲ کیلومترمربع در بخش شرقی استان گلستان بین ۵۴ تا ۵۵ درجه طول شرقی و ۳۷ تا ۳۸ درجه عرض شمالی قرار دارد و از شمال به جمهوری ترکمنستان، از جنوب به شهرستان‌های آزادشهر و رامیان، از غرب به شهرستان‌های علی‌آباد، آق‌قلا و گرگان، و از شرق به شهرستان‌های کلالة و مینودشت محدود شده است. این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و داشلی برون و شش دهستان است و از ۱۷۲ روستای دارای سکنه با جمعیت روستایی بیش از ۱۴۷۰۰۰ نفر (۵۴/۷۴ درصد) تشکیل شده است. جمعیت شهرستان به‌طور تقریبی ۲۸۹۰۰۰ نفر است، که حدود ۴۰ درصد آنها به کشاورزی اشتغال دارند. سطح زیر کشت کل اراضی شهرستان ۱۸۰۰۰۰۰ هکتار است، که ۴۰۰۰ هکتار آن به محصولات باغی اختصاص دارد. این اراضی، ۸/۲۶ درصد از کل زمین‌های استان گلستان را تشکیل می‌دهند. شهرستان گنبدکاووس با دارا بودن ۳۸۹۰۰۰ هکتار مرتع، ۵۹/۲۶ درصد از مراتع استان را به خود اختصاص داده است. مهم‌ترین محصولات کشاورزی آن گندم، جو، کلزا و پنبه است. این شهرستان به‌دلیل قرارگیری در شرایط آب‌وهوایی مناسب با دشت‌های وسیع نسبتاً هموار و حاصلخیز، شرایط مناسبی برای توسعه مشاغل کشاورزی و فعالیت‌های وابسته به آن دارد، که از نقاط قوت شهرستان گنبدکاووس به‌شمار می‌آید. برخورداری از منابع آب و زمین‌های مستعد کشاورزی و شرایط مناسب طبیعی، و داشتن متوسط بارندگی ۳۵۰-۴۵۰ میلی‌متر، این منطقه را برای توسعه کشاورزی بسیار مستعد ساخته است. موفق بودن در کشت محصولات استراتژیکی همچون گندم، جو، کلزا، و داشتن درجه ۲ درجه‌بندی حاصلخیزی، شاهدهی بر این مدعاست. شهرستان گنبدکاووس ۱۹ درصد جمعیت روستایی استان گلستان را در خود جای داده و دارای بالاترین جمعیت روستایی در سطح استان است. با توجه به کم‌بودن میانگین سنی

و جوانی جمعیت آن، مشاغل کشاورزی نقشی بسیار مهم و ارزنده در جذب و اشتغال‌زایی جوانان این شهرستان دارند. با توجه به توان بالای بوم‌شناختی این شهرستان (طبیعی و انسانی) در زمینه کشاورزی، می‌توان آن را از مناطق مهم کشاورزی در سطح استان قلمداد کرد. اما تاکنون به دلیل نبود انگیزه‌های اقتصادی در جوانان در برنامه‌های توسعه‌ای، استعدادها و توانمندی‌های این نیروی کار فعال و همچنین منابع طبیعی کشاورزی در روستاهای شهرستان رشد چندانی نداشته‌اند و در بیشتر مناطق همچنان در سطح معیشتی باقی مانده‌اند.

یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی

الف) ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای جوانان روستایی

نتایج نشان دادند که ۲۳/۹ درصد پاسخ‌گویان بین ۱۵ تا ۱۹ سال و بقیه بین ۲۰ تا ۲۴ سال داشتند. از لحاظ جنسیت و وضعیت تأهل، بیشتر جمعیت را به ترتیب مردها (۷۱/۸ درصد) و افراد مجرد (۶۸/۶) تشکیل می‌دادند. در این میان ۲۸۱ نفر دارای مدرک تحصیلی دیپلم و بالاتر و ۶۶ نفر دارای مدرک تحصیلی کمتر از دیپلم بودند. از لحاظ وضعیت شغلی، ۷۲ درصد از آنها بیکار بودند. در مورد فعالیت کشاورزی والدین، متوسط سابقه کشاورزی والدین ۲۳/۳ سال بود. میانگین مالکیت اراضی آبی و دیم خانواده به ترتیب ۵/۳ و ۹/۴۱ هکتار بود. در مورد داشتن مهارت یا تخصص کاری معین، فقط ۱۸/۶ درصد پاسخ‌گویان مهارت یا تخصص معینی داشتند و بقیه فاقد مهارت کاری بودند.

ب) سنجش میزان علاقه جوانان روستایی به حرفه کشاورزی

بررسی دیدگاه جوانان در مورد علاقه آنان به مشاغل کشاورزی نشان می‌دهد که بیش از دوسوم پاسخ‌گویان (۷۱/۲ درصد) در سطح متوسط به بالا علاقه‌مند به اشتغال در بخش کشاورزی

بودند. درمورد تمایل به راه‌اندازی کسب‌وکار کشاورزی، نیمی از جوانان (۵۱ درصد) در زمان انجام این پژوهش، راغب به راه‌اندازی کسب‌وکاری در زمینه کشاورزی بودند.

جدول ۱. علاقه جوانان به اشتغال در بخش و راه‌اندازی حرفه کشاورزی

علاقه به اشتغال در بخش کشاورزی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۵۰	۱۴/۴	—
کم	۵۰	۱۴/۴	—
متوسط	۸۷	۲۵/۱	—
زیاد	۹۳	۲۶/۸	—
خیلی زیاد	۶۷	۱۹/۳	—
Mean=۳/۲۲ SD=۱/۳۱			
تمایل فعلی به راه‌اندازی کار کشاورزی			
بله	۱۷۷	۵۱	۵۱
خیر	۱۷۰	۴۹	۱۰۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

ج) سنجش میزان انگیزه جوانان روستایی برای ایجاد کسب‌وکارهای کشاورزی

یکی از اهداف پژوهش حاضر، بررسی انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب حرفه‌های کشاورزی بود. براساس نتایج جدول ۲، سه مورد نخست به ترتیب از مهم‌ترین انگیزه‌های جوانان روستایی برای انتخاب کسب‌وکارهای کشاورزی به شمار می‌آیند. زمینه‌های روان‌شناختی نقش مهمی در توسعه خوداشتغالی ایفا می‌کنند. به کاربردن راه‌حلهایی در رویارویی با مشکلات که به فکر دیگران خطور نمی‌کند ($CV=0/63$) از ویژگی‌های روان‌شناختی کارآفرینی - به نام چالش‌طلبی - است که جوانان روستایی برای حل معضلات آینده کاری خود به آن نیازمندند. وجود این ویژگی شخصیتی کارآفرینی در جوانان روستایی از مهم‌ترین اولویت‌های مؤثر بر ایجاد کسب‌وکار کشاورزی قلمداد شده است. داشتن توانایی کارهای طولانی در مزرعه بدون احساس خستگی ($CV=0/51$)، از ویژگی‌های روان‌شناختی نیاز به موفقیت است که وجود آن نیز از

پیش‌نیازهای مهم راه‌اندازی کسب‌وکار موفق قلمداد می‌شود. داشتن توانایی اداره کارگاه تولیدی کوچک در حرفه کشاورزی ($CV=0/648$) را نیز می‌توان از ویژگی‌های افراد خوداشتغال دانست. با توجه به اینکه این افراد مسئولیت سرمایه‌گذاری و مدیریت واحد کسب‌وکار را برعهده می‌گیرند، در تحقیق حاضر هم این ویژگی در جوانان روستایی از عوامل مؤثر بر افزایش انگیزه برای ایجاد کسب‌وکار کشاورزی نشان داده شده است.

جدول ۲. انگیزه جوانان روستایی برای پرداختن به مشاغل کشاورزی ($n=347$)

رتبه	CV	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
۱	۰/۵۱	۱/۴۵	۲/۸۱	به‌کارگیری روش مؤثر در مواجهه با مشکلات
۲	۰/۶۳	۱/۳۳	۲/۱۱	توانایی کار برای مدت طولانی در مزرعه
۳	۰/۶۵	۱/۴۰	۲/۱۶	توانایی اداره کارگاه تولیدی کوچک
۴	۰/۶۴	۱/۳۷	۲/۰۹	توانایی کم در جذب مشتری*
۵	۰/۶۶	۱/۳۹	۲/۱۰	پافشاری زیاد در دستیابی به اهداف
۶	۰/۶۷	۱/۳۶	۲/۰۳	توانایی کم در هماهنگی برای کارها*
۷	۰/۶۹	۱/۴۶	۲/۱۱	تشکیل گروه کاری برای راه‌اندازی مشاغل
۸	۰/۷۲	۱/۴۱	۱/۹۶	ادامه‌دادن کاری با وجود شکست در کار
۹	۰/۷۹	۱/۴۹	۱/۸۹	نگرش به خود به‌عنوان فرد باتجربه
۱۰	۰/۸۶	۱/۴۶	۱/۷۰	داشتن ایده‌های متنوع

مقیاس: ۰= نه موافقم نه مخالف * کاملاً مخالفم ۱= مخالفم ۲= موافقم ۳= کاملاً موافقم ۴=

※: کدگذاری در جهت عکس

د) مشکلات اشتغال کشاورزی در روستاها از دید جوانان روستایی

از اهداف دیگر پژوهش حاضر، بررسی مشکلات اشتغال کشاورزی از دیدگاه جوانان روستایی بود. براساس اطلاعات مندرج در جدول ۳، پاسخ‌دهندگان عرضه ناچیز تسهیلات، ناآگاهی ادارات از نیازهای کشاورزان، و بی‌اطلاعی از تسهیلات برای طرح‌های زودبازده را از مهم‌ترین مشکلات در زمینه اشتغال کشاورزی دانستند.

جدول ۳. دیدگاه جوانان روستایی در خصوص مشکلات اشتغال کشاورزی

رتبه	انحراف معیار	میانگین	گویه‌ها
۱	۱	۳/۷۲	عرضه ناچیز تسهیلات بانکی
۲	۱/۰۴	۳/۵۶	ناآگاهی ادارات از نیازهای واقعی کشاورزان
۳	۱/۰۶	۳/۵۷	ناآگاهی از تسهیلات طرح‌های خوداشتغالی
۴	۱/۰۸	۳/۶۳	حمایت نکردن از صنایع روستایی برای ایجاد اشتغال
۵	۱/۱۰	۳/۴۳	اطلاع‌رسانی نکردن در زمینه حرفه‌های متنوع کشاورزی
۶	۱/۰۸	۳/۴۶	کمبود مشوق برای راه‌اندازی مشاغل کشاورزی
۷	۱/۱۰	۳/۴۶	ناآگاهی از روش‌های مقابله با مشکلات راه‌اندازی مشاغل
۸	۱/۱۲	۳/۵۲	نبود مراکز آموزش مهارت‌های کشاورزی برای جوانان
۹	۱/۱۰	۳/۴۱	نبود نوآوری در زمینه‌های کشاورزی در روستا
۱۰	۱/۱۷	۳/۵۴	نبود شبکه‌ای برای طرح مشکلات کشاورزان نزد عموم
۱۱	۱/۱۹	۳/۵۵	نداشتن امکانات اولیه برای راه‌اندازی کارهای تولیدی
۱۲	۱/۱۷	۳/۴۷	ناآگاهی از بازار داخلی و خارجی برای عرضه محصول
۱۳	۱/۱۴	۳/۱۷	سختی انتقال محصولات از محل تولید به محل عرضه
۱۴	۱/۱۸	۳/۲۶	ناآگاهی از حرفه‌های سازگار با شرایط محیطی منطقه
۱۵	۱/۳۰	۳/۱۳	سنتی بودن حرفه‌های کشاورزی
۱۶	۱/۲۱	۲/۷۵	مسافت زیاد با شهر و سختی دسترسی به وسایل نقلیه
۱۷	۱/۳۲	۲/۸۳	وضعیت نامناسب جاده‌ها برای رفتن به شهر

مقیاس: طیف لیکرت (خیلی کم=۱) کم=۲ متوسط=۳ زیاد=۴ خیلی زیاد=۵)

عرضه تسهیلات بانکی سهل‌الوصول و ارزان‌قیمت برای جوانان جویای کار - به‌ویژه دانش‌آموختگان دانشگاهی - می‌تواند باعث ایجاد انگیزه در آنها برای کار در بخش کشاورزی شود و از نابرابری‌های زندگی شهری و روستایی بکاهد. از این‌رو، ناچیز بودن تسهیلات بانکی برای تهیه ابزار و لوازم اشتغال از دید جوانان روستایی از مهم‌ترین مشکلات اشتغال کشاورزی

در روستا بوده است. آگاهی اداره‌های کشاورزی از نیازهای واقعی کشاورزان و همکاری مناسب اداره‌های ذی‌ربط از عوامل مؤثر بر گرایش جوانان روستایی به اشتغال کشاورزی است. در روستاهای منطقه گنبدکاووس به دلیل ناآگاهی و عرضه‌نشدن تجهیزات مورد نیاز برای رفع مشکلات کشاورزان، جوانان روستایی تمایلی به انتخاب کشاورزی به‌عنوان شغل آینده خود ندارند. بنابراین، با توجه به شرایط اشتغال کشاورزی، ضروری است که ادارات ذی‌ربط برای سنجش نیازهای روستاییان اقدام کنند تا امکان اشتغال‌زایی و کارآفرینی برای جوانان روستایی فراهم شود. وضعیت نامناسب جاده‌ها برای رفت‌وآمد به شهر، فاصله زیاد روستا با شهر، و سختی دسترسی به وسایل حمل‌ونقل از نظر جوانان روستایی کم‌اهمیت‌ترین مشکلات روستاها در زمینه اشتغال کشاورزی قلمداد شدند. این نتیجه نشان داد که مشکلات زیرساختی مذکور مانعی جدی در انگیزه جوانان محسوب نمی‌شوند.

هـ) دیدگاه جوانان روستایی در زمینه مشاغل کشاورزی

هدف دیگر پژوهش حاضر، بررسی محاسن و معایب مشاغل کشاورزی از دیدگاه جوانان روستایی بود. این نتایج در جدول ۴ ارائه شده‌اند. با توجه به جدول مذکور، اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد مشاغل کشاورزی، و مقدس‌بودن این حرفه‌ها برای روستاییان از مهم‌ترین محاسن مشاغل کشاورزی از نظر جوانان روستایی بودند، که در حدود ۵۷ درصد فراوانی پاسخ‌گویان را به خود اختصاص دادند. نتایج این بررسی درمورد معایب مشاغل کشاورزی از دید جوانان روستایی نشان می‌دهد که حمایت‌نکردن مراکز ذی‌ربط (ارزانی قیمت محصولات و نبود خدمات)، زحمت زیاد و سود کم مشاغل کشاورزی با اختصاص ۴۸/۶ درصد فراوانی پاسخ‌گویان، در صدر معایب مشاغل کشاورزی قرار گرفته‌اند.

جدول ۴. دیدگاه جوانان روستایی در مورد محاسن و معایب مشاغل کشاورزی

درصد	f	محاسن مشاغل کشاورزی	درصد	f	معایب مشاغل کشاورزی
۳۵/۶	۶۲	اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد	۲۷/۴	۸۰	حمایت نکردن مراکز ذی‌ربط
۲۱/۳	۳۷	ارزش معنوی برای روستاییان	۲۱/۲	۶۲	زحمت زیاد و سود کم
۱۴/۴	۲۵	مفید بودن در صورت جایگزینی با روش سنتی	۱۶/۴	۴۸	وابستگی به شرایط جوی
۱۰/۳	۱۸	ایجاد خودکفایی و تأمین نیاز جامعه	۱۱/۳	۳۳	وجود امکانات، سرمایه و تجربه در دست افرادی محدود
۶/۳	۱۱	وجود علاقه به کشاورزی	۱۰/۳	۳۰	نبود مراکز یادگیری تکنولوژی
۴/۶	۸	وجود پتانسیل‌های طبیعی کشاورزی در منطقه	۳/۸	۱۱	فقدان انگیزه و علاقه به حرفه کشاورزی
۴/۱	۷	سودمندی با وجود امکانات	۲/۴	۷	نبود انبار ذخیره محصول
۱/۷	۳	جلوگیری از مهاجرت	۲/۱	۶	بیکاری فصلی حرفه‌های کشاورزی
۱/۷	۳	سودمند در صورت وجود متخصص	۱/۱	۳	وجود واسطه‌ها
۱۰۰	۱۷۴	جمع	۱/۴	۴	بیکاری و بی‌تجربگی فارغ‌التحصیلان
			۱/۰	۳	نبود برنامه صحیح در کشور
			۰/۷	۲	دیربازده بودن محصولات کشاورزی
			۰/۳	۱	وجود رقابت زیاد
			۰/۳	۱	یکپارچه نبودن زمین‌ها
			۰/۳	۱	نبود کار مناسب برای دختران
			۱۰۰	۲۹۲	جمع

منبع: یافته‌های تحقیق

یافته‌های استنباطی

الف) بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق با انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب کسب‌وکارهای کشاورزی

با جمع جبری گویه‌های متغیر وابسته (انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب کسب‌وکارهای کشاورزی)، این متغیر در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شد و در ادامه برای محاسبه ضرایب همبستگی، مقایسه میانگین‌ها و تحلیل رگرسیونی هم انجام گرفت. هر یک از متغیرهای

ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینانه نیز به همین صورت در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شدند. نتایج نشان می‌دهند که بین سابقه فعالیت کشاورزی والدین، میزان علاقه به اشتغال در بخش کشاورزی، و شش ویژگی شخصیتی کارآفرینانه رابطه مثبت و معناداری در سطح اطمینان ۹۹ درصد وجود دارد. بین میزان تملک اراضی آبی با متغیر وابسته نیز رابطه مثبت و معنادار در سطح اطمینان ۹۵ درصد وجود دارد. سایر نتایج به دست آمده از تحلیل همبستگی در جدول ۵ آمده‌اند.

جدول ۵. بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق با انگیزه انتخاب کسب و کارهای کشاورزی

انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب مشاغل کشاورزی		متغیر مستقل
p	r	
۰/۳۳۹	۰/۰۶۳	سن
۰/۲۶۱	۰/۰۶۰	میزان تحصیلات***
۰/۰۰۲**	۰/۲۱۷	سابقه کشاورزی والدین
۰/۰۴۶*	۰/۱۸۳	تملك زمین آبی
۰/۹۵۴	-۰/۰۴	تملك زمین دیم
۰/۰۰۰**	۰/۲۷۸	علاقه به اشتغال کشاورزی***
۰/۰۰۰**	۰/۲۵۱	ریسک‌پذیری
۰/۰۰۰**	۰/۲۱۴	نیاز به موفقیت
۰/۰۰۱**	۰/۱۷۷	عمل‌گرایی
۰/۰۰۰**	۰/۲۱۹	تحمل ابهام
۰/۰۰۰**	۰/۱۹۹	کانون تحمل
۰/۰۰۰**	۰/۲۴۸	چالش‌طلبی

** و *: به ترتیب معناداری در سطح ۰/۰۱ و ۰/۰۵. ***: ضریب همبستگی اسپیرمن

ب) آزمون‌های مقایسه‌ای

به منظور مقایسه میزان انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب کسب و کارهای کشاورزی برحسب جنسیت، وضعیت اشتغال، داشتن مهارت یا تخصص کاری معین، و تمایل برای راه‌اندازی کسب و کار کشاورزی، از آزمون t استفاده شد. همان‌طور که نتایج جدول ۶ نشان می‌دهند، بین

گروه‌های افراد شاغل و بیکار، افراد دارای مهارت کاری معین و فاقد مهارت کاری و نیز افراد دارای تمایل به راه‌اندازی کسب‌وکار در حرفه کشاورزی و کسانی که راغب به راه‌اندازی این‌گونه کسب‌وکارها نیستند، به‌ترتیب در سطح ۰/۰۵ و ۰/۰۱ از لحاظ انگیزه برای انتخاب کسب‌وکارهای کشاورزی تفاوت مثبت و معناداری وجود دارد. بنابراین، افراد شاغل و دارای مهارت کاری معین و کسانی که راغب به راه‌اندازی کسب‌وکاری در حرفه کشاورزی هستند، انگیزه بالاتری برای گزینش این حرفه به‌عنوان شغلی مناسب دارند.

جدول ۶. آزمون t برای مقایسه ویژگی‌های پاسخ‌گویان از نظر انگیزه انتخاب کسب‌وکارهای کشاورزی

متغیر وابسته	متغیر مستقل	وضعیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار	t	p	
انگیزش	وضعیت اشتغال	شاغل	۹۶	۲/۱۵	۷/۷۵	۲/۲۴۸*	۰/۰۲۵	
		بیکار	۲۴۷	۱/۹۴	۷/۴۳			
	داشتن مهارت کاری معین	بلی	۱۱۷	۲/۱۵	۷/۴۹	۲/۶۷۶**	۰/۰۰۸	
		خیر	۲۲۱	۱/۹۲	۷/۵۳			
	تمایل به راه‌اندازی مشاغل کشاورزی	تمایل به راه‌اندازی مشاغل کشاورزی	بلی	۱۱۷	۲/۲۴	۷/۵۷	۶/۴۸۵**	۰/۰۰۰
			خیر	۱۷۰	۱/۷۴	۶/۶۷		

* $P \leq 0.05$ ** $P \leq 0.01$ منبع: یافته‌های تحقیق

روابط وابستگی: برای پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته (انگیزه جوانان روستایی) از طریق متغیرهای مستقل، از رگرسیون چندگانه استفاده شد. براساس جدول ۷، متغیر مهارت عمل‌گرایی به‌تنهایی حدود ۱۰ درصد از واریانس مربوط به انگیزه جوانان روستایی را تبیین می‌کند، که وجود روحیه عمل‌گرایی انگیزه جوانان روستایی را برای انتخاب حرفه کشاورزی

نشان می‌دهد. در گام دوم و سوم به ترتیب متغیرهای چالش‌طلبی و تحمل ابهام وارد تحلیل شدند و ۱۱/۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین کردند. این متغیرها نشان می‌دهند که روحیه‌های کارآفرینانه به صورت بالقوه در جوانان روستایی وجود دارند و اگر این توانایی‌ها با دراختیار قرار دادن امکانات فنی و حمایت‌های مالی (تسهیلات ویژه) در آنان تقویت شود، بالفعل خواهند شد. در نهایت، ۲۱ درصد از تغییرات متغیر انگیزه برای انتخاب کسب‌وکار کشاورزی با این سه متغیر تبیین می‌شوند. بنابراین، با توجه به یافته‌های جدول ۷ می‌توان رابطه (۱) را نوشت:

رابطه (۱)

$$Y = \text{Constant} + b_1(X_1) + b_2(X_2) + b_3(X_3)$$

$$Y = -1/831 + 0/755(X_1) + 0/586(X_2) + 0/681(X_3)$$

جدول ۷. تحلیل رگرسیون برای تبیین عوامل مؤثر بر انگیزه جوانان روستایی در انتخاب کسب‌وکارهای کشاورزی

متغیر مستقل	B	Beta	t	Sig	R	R ²
عرض از مبدأ	-۱/۸۳۱	.	-۰/۳۷۱	۰/۷۱۱		
عمل‌گرایی (X ₁)	۰/۷۵۵	۰/۲۸۷	۳/۰۷۰	۰/۰۰۳	۰/۳۱۵	۰/۰۹۹
چالش‌طلبی (X ₂)	۰/۵۸۶	۰/۲۲۶	۲/۳۹۰	۰/۰۱۹	۰/۴۰۷	۰/۱۶۶
تحمل ابهام (X ₃)	۰/۶۸۱	۰/۲۱۶	۲/۳۱۶	۰/۰۲۳	۰/۴۶۰	۰/۲۱۱

Sig=۰/۰۰۰ F=۸/۳۱۳

نتیجه‌گیری

نتایج توصیفی پژوهش حاضر در زمینه سنجش میزان علاقه جوانان روستایی به حرفه کشاورزی نشان دادند که فقط ۱۴/۴ درصد از جوانان روستایی علاقه خیلی کمی به اشتغال در بخش کشاورزی دارند. پورسینا و همکاران (۱۳۸۹) در مطالعه مشابهی این نتایج را تأیید کردند. در مورد تمایل کنونی به راه‌اندازی مشاغل کشاورزی، ۵۱ درصد از جوانان راغب به این کارند و تمایل نداشتن نیمی دیگر از جوانان به این کار را می‌توان به دلیل نبود امکانات و فقدان

حمایت‌های مالی و فنی به‌نگام سازمان‌های دولتی از بخش کشاورزی و در نتیجه دلسردی جوانان دانست. در بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه برای ایجاد مشاغل کشاورزی مشخص شد که به‌کارگیری راه‌حل‌های مفید در مقابله با مشکلات، و توانایی انجام کارهای طولانی در مزرعه از مهم‌ترین عوامل افزایش‌دهنده میزان انگیزه جوانان روستایی گنبدکاووس برای انتخاب مشاغل کشاورزی هستند. رادهاکریشنا و اینگرام (۲۰۰۵) بر این باورند که باید زمینه‌های مورد نیاز برای گسترش توانایی‌های لازم در حل مشکلات و توسعه فعالیت‌های حرفه‌ای در اختیار جوانان روستایی قرار گیرد.

نتیجه اولویت‌بندی مشکلات اشتغال کشاورزی در روستاها نشان داد که عرضه ناچیز تسهیلات بانکی، و ناآگاهی ادارات از نیازهای واقعی کشاورزان، مهم‌ترین مشکلات از دیدگاه جوانان روستایی بودند. آقاسی‌زاده (۱۳۷۵)، در اولویت‌بندی علل گرایش نداشتن جوانان به حرفه کشاورزی، نبود امکانات، بی‌توجهی جامعه به کشاورزی، و بی‌توجهی سیاست‌گذاران و دولت به کشاورزی را مهم‌ترین علل تمایل نداشتن جوانان به کشاورزی ذکر کرد. اتکین در مطالعه‌اش، نمونه‌هایی از راه‌اندازی کسب‌وکار جوانان را با کمترین دسترسی به امکانات نشان داد (Aitken, 2006, 1). مهم‌ترین محاسن مشاغل کشاورزی از دیدگاه جوانان روستایی، اشتغال‌زایی و ایجاد درآمد، و بار معنوی کشاورزی برای روستاییان بود. دیمورگر و همکاران (۲۰۱۰) نشان دادند که خانواده‌های روستایی دارای شرایط مطلوب زندگی، مشاغل کشاورزی را منبع خوبی برای درآمد دانسته‌اند. حمایت نکردن دولت و جامعه، سختی زیاد و سود کم مشاغل کشاورزی از مهم‌ترین معایب این مشاغل معرفی شدند. این نتایج تا حدودی با دستاوردهای مطالعات مالوری و سامر (۱۹۸۶) که عواملی چون کار سخت و طاقت‌فرسا، و نبود امنیت شغلی را از ویژگی‌های کشاورزی از دید جوانان عنوان کردند، هم‌سویی دارد.

نتایج آزمون همبستگی، وجود رابطه مثبت و معناداری را بین سابقه فعالیت کشاورزی والدین، میزان علاقه به اشتغال در بخش کشاورزی، تملک زمین آبی، و ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینانه با میزان انگیزه برای انتخاب مشاغل کشاورزی تأیید می‌کند. نتایج مطالعات تالبرت

و بالش وید (۲۰۰۴) و مالوری و سامر (۱۹۸۶) نشان دادند که افرادی تمایل زیاد به فعالیت‌های کشاورزی دارند که والدین‌شان کشاورز یا عضو سازمان‌های کشاورزی بودند. براساس اطلاعات به‌دست آمده، وضعیت اقتصادی بر افزایش انگیزه برای انتخاب مشاغل کشاورزی تأثیرگذار است. بنابراین، افراد دارای خانواده با مالکیت اراضی زراعی مرغوب که درآمد بهتری دارند، انگیزه بیشتری نیز برای انتخاب این‌گونه مشاغل دارند (Sadighi, 2005, 710). یافته‌های مطالعات اسکندری و دین‌پناه (۱۳۸۵)، پورسینا و همکاران (۱۳۸۹) و آقاسی‌زاده (۱۳۷۵) نیز با یافته‌های پژوهش حاضر هم‌خوانی دارد.

نتایج آزمون مقایسه‌ای حاکی از وجود اختلاف معنادار بین متغیرهای وضعیت اشتغال، تمایل به راه‌اندازی کسب‌وکار کشاورزی و داشتن مهارت یا تخصص کاری معین با انگیزه جوانان روستایی به انتخاب مشاغل کشاورزی بود. نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه نیز نشان دادند که متغیرهای عمل‌گرایی، چالش‌طلبی، و تحمل ابهام، تبیین‌کننده‌های مهم انگیزه جوانان برای انتخاب کسب‌وکارهای کشاورزی بودند. وبستر و همکاران (۲۰۰۸) نشان دادند که بیشتر جوانان به دلیل باور قوی به آینده کشاورزی، در برنامه‌های کارآموزی کشاورزی شرکت می‌کنند.

پیشنهادها

با توجه به یافته‌های تحقیق، پیشنهادهایی برای ارتقای انگیزه جوانان روستایی شهرستان گنبدکاووس، ارائه می‌شود.

۱. با توجه به کمبود امکانات و تسهیلات در روستاها و نبود مراکز خوداشتغالی - که تسهیلات و امکاناتی نظیر کلاس‌های آموزشی، کارگاه‌های مشترک تولیدی و غرفه‌های عرضه کالا و خدمات فنی را در اختیار دارند - احداث و راه‌اندازی مراکز خوداشتغالی در مناطق روستایی می‌تواند با اشاعه فرهنگ کار و اشتغال در بخش غیرمزدبگیری، زمینه‌های گرایش اشتغال جویندگان کار، به‌ویژه زنان و جوانان روستایی را در این بخش فراهم کند.

۲. با توجه به مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر انگیزه جوانان روستایی، یعنی به‌کارگیری راه‌حل مؤثر در مقابله با مشکلات که از روحیات کارآفرینانه است و تأثیرگذاری این روحیات بر میزان انگیزه، دریافت می‌شود که انگیزه‌گزینش حرفه‌های کشاورزی در جوانان روستایی دارای روحیات کارآفرینانه بیشتر است. بنابراین، همان‌طور که در بخش‌های پیشین اشاره شد، پیشنهاد می‌شود که مسئولان با اعطای تسهیلات ویژه به جوانان روستایی مذکور از اشتغال مولد آنها در بخش کشاورزی حمایت کنند تا از این طریق برای ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی روستاها و بخش کشاورزی منطقه گامی مؤثر برداشته شود.

۳. با توجه به اینکه جوانان روستایی دارای مهارت کاری معین، انگیزه بیشتری برای اشتغال در بخش کشاورزی دارند و اینکه مهم‌ترین مشکلات اشتغال کشاورزی در روستاها عرضه ناچیز تسهیلات بانکی و ناآگاهی ادارات از نیازهای واقعی کشاورزان است، پیشنهاد می‌شود که سازمان‌های مرتبط برای شناسایی نیازهای واقعی روستاییان و عرضه تسهیلات کافی و مناسب با درنظر گرفتن شرایط آنها اقدام کنند.

۴. با توجه به وجود رابطه معنادار بین میزان علاقه به اشتغال کشاورزی با انگیزه افراد برای گزینش این شغل و اینکه افراد راغب به راه‌اندازی کار در بخش کشاورزی انگیزه بالاتری برای گزینش حرفه‌های کشاورزی دارند، پیشنهاد می‌شود با برگزاری دوره‌هایی، فعالیت‌های مورد علاقه جوانان برای انتخاب شغل شناسایی شوند.

منابع

- آقاسی‌زاده، فتح‌اله، ۱۳۷۵، نگرش جوانان روستایی نسبت به کشاورزی و سنجش گرایش‌های شغلی آنان در منطقه بالانجن قائم‌شهر و تبیین رسالت آموزشی ترویج، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، گروه ترویج و آموزش، تهران.
- ازکیا، مصطفی، ۱۳۸۷، مقدمه‌ای بر جامعه‌شناسی توسعه روستایی، انتشارات اطلاعات، صص. ۳۲۵-۳۲۱.

سارا مخت و همکاران _____ بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه جوانان روستایی برای انتخاب مشاغل کشاورزی

اسکندری، جمشید و دین‌پناه، غلامرضا، ۱۳۸۵، بررسی عوامل مؤثر بر ایجاد انگیزه جهت اشتغال جوانان روستایی در فعالیت کشاورزی در استان اصفهان، مجله جهاد (ترویج کشاورزی و توسعه روستایی)، ۲۷۰، صص. ۱۵۰-۱۶۱.

پورسینا مهرناز، چیذری محمد، فرج‌اله حسینی سیدجمال، طهماسبی مریم، ۱۳۸۹، عوامل مؤثر بر میزان انگیزه جوانان روستایی برای اشتغال به حرفه کشاورزی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان کلاردشت، فصلنامه روستا و توسعه، سال سیزدهم، شماره ۳، صص. ۳۱-۴۹.

دانش‌مهر حسین، احمدرش رشید، ۱۳۸۸، بررسی نگرش‌های اجتماعی روستاییان نسبت به مشارکت اجتماعی (مطالعه موردی: روستای دشه از توابع شهرستان پاوه)، توسعه روستایی، شماره ۱ (۳۶)، صص. ۱۵۶-۱۲۹.

شاه‌آبادی، ابوالفضل، ۱۳۸۸، منابع رشد بخش کشاورزی ایران طی سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۸۵، فصلنامه روستا و توسعه، سال دوازدهم، شماره ۴، صص. ۱۲۵-۱۴۷.

شعبانعلی فمی حسین، ۱۳۸۸، اصول ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه پیام‌نور، چاپ پنجم، تهران، صص. ۱۳۶-۱۳۵.

شهبابی سیامک، ۱۳۸۵، تحلیل عوامل مؤثر بر ارزش‌های خانوادگی جوانان روستایی: مطالعه موردی استان اصفهان، فصلنامه روستا و توسعه، سال نهم، شماره ۳، صص. ۲۰۲-۱۷۱.

شهبازی، اسماعیل، ۱۳۸۴، توسعه و ترویج روستایی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران، صص. ۶۲۲.

قدیری، محمد، ۱۳۸۳، عوامل مؤثر بر نگرش جوانان روستایی شهرستان اصفهان در زمینه اشتغال در فعالیت‌های کشاورزی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.

موحیدیان عطارمحمد، ۱۳۸۶، مصاحبه مطبوعاتی رئیس سازمان نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی کشور، فصلنامه نظام مهندسی کشاورزی و منابع طبیعی، سال ۴، شماره ۱۶، صص. ۸-۹.

هاشمی سیدسعید، مهربابی علی‌اکبر، ایمنی، سیاوش و نجاحی، اکبر، ۱۳۹۰، توسعه روستایی با تأکید بر اشتغال و کارآفرینی: مطالعه موردی دهستان شباب در استان ایلام، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۱، صص. ۵۸-۳۵.

Aitken, K., 2006, **Young Entrepreneurs in Rural Northumberland and County Durham**, University of Newcastle Upon Tyne, Centre for Rural Economy Research Report, PP. 1-23.

- Bar-El, Raphael and Felsenstein, Daniel, 1990, **Enterpreneurship and Rural Industrialization: Comparing Urban and Rural Patterns of Locational Choice in Israel**, Journal of World Development, Vol. 18, Issue 2, PP. 257-267.
- Beauford, E.Y., 1989, **Revitalizing Rural America: focus on rural youth**, Southern Rural Sociology, Vol. 6, PP. 1-11.
- Bishi-Tolentino, J., 1996, **Institutional Strengthening and Programme Management Related to Rural Youth Programmes**, Issue papers: Expert Consultation on Extension Rural Youth Programmes and Sustainable Development, December 29, 2011. Rome: FAO. Available on: <http://www.fao.org/docrep/w17650.htm>.
- Cochran, W.G., 1977, **Sampling Techniques**, New York: John Willey and Sons.
- Demurger, S., Fournier, M., Yang, W., 2010, **Rural Households' Decisions towards Income Diversification: Evidence from a township in northern China**, China Economic Review 21, S32-S44.
- ILO, 2008, **Youth Employment: Breaking Gender Barriers for Young Women and Men**, Available on: http://www.ilo.org/gender/Events/Campaign_2008-2009/WCMS-097842/lang--en/index.htm.
- Malatest, R.A., 2002, **Rural Youth Migration: Exploring the reality behind the myths (rural youth phase II)**, Atlantic Canada Opportunities Agency, Retrieved from: <http://www.acoa-apeca.gc.ca/>.
- Mallory, M.E. and Sommer, R., 1986, **Student Images of Agriculture: Survey Highlights and Recommendations**, Journal of Agricultural Education, 27(2), PP. 15-17.
- Mohapatra, Sandeep; Rozelle, Scott and Goodhue, Rachel, 2007, **The rise of Self-Employment in Rural China: Development or Distress?**, World Development, Vol. 35, No.1, PP. 163-181.
- Olujide, M.G., 2008, **Attitude of Youth toward Rural Youth Projects in Lagos State**, Nigeria, Sci., 17(2), PP. 163-167.
- Radhakrishna, R.B. and Ingram, P.D., 2005, **Youth in Developing World Implication for Research in International Agricultural and Extension Education**, Proceeding of the 21th Annual Conferences Association for International Agricultural and Extension Education.
- Sadighi, H., 2005, **Perception of Rural Youth on Agricultural Profession: Implication for Extension Programming**, Proceeding of the 22th Annual

Conferences Association for International Agricultural and Extension Education, P. 710.

Talbert, B.A. and Balschweid, M.A., 2004, **Engaging Students in the Agricultural Education model: factors affecting student participation in the national FFA organization**, Journal of Agricultural Education, Vol. 45, (1), PP. 29-41.

Trell, E.M. Hoven, B.V., Huigen, P., 2012, **'It's Good to Live in Järva-Jaani but we can't stay here': Youth and belonging in rural Estonia**, Cultural Geography Department, Journal of Rural Studies, 28, PP. 139- 148. www.elsevier.com/locate/jrurstud.

Webster, N., Ganpat, W., Banya, A., 2008, **Promoting Agriculture and Food Sustainability through Apprenticeship Programs in the Caribbean: A Case Study in Trinidad and Tobago**, Proceedings of the 24th Annual Meeting, PP. 500-509.

